Серебрянський Д.М.,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора
Науково-дослідного інституту
фінансового права

Мельничук Г.С.,
старший викладач кафедри
міжнародної економіки та підприємництва
Національного університету
державної податкової служби України

ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОДАТКОВОЇ ЗНИЖКИ В УКРАЇНІ

Обґрунтовано доцільність запровадження в Україні інвестиційної податкової знижки. Запропоновано механізм визначення ставки інвестиційної податкової знижки залежно від темпу приросту коефіцієнта оновлення основних засобів і частки вартості введених у дію основних засобів у їхній загальній вартості на кінець звітного періоду. На основі розрахованих ставок знижки проведено оцінку зменшення фактичних надходжень податку на прибуток підприємств через введення даної пільги.

The authors have grounded the necessity of introduction of the investment tax rebates in Ukraine. They suggest the mechanism to determine rates of investment tax rebates depending on the fixed assets recovery growth rate and the share value of the launched fixed assets in their total value by the end of the reporting period. On the ground of calculated rate discounts scientists have estimated an actual CIT revenue reduction in reflection of given benefit introduction.

Ключові слова: податкове стимулювання, податкові пільги, податок на прибуток підприємств, інвестиційна податкова знижка, інвестиції, ставка інвестиційної податкової знижки, основні засоби.

Реальні інвестиційні вкладення є вагомим джерелом забезпечення стабільного економічного зростання. Для ефективного функціонування національних економік, що перебувають на стадії розвитку, обсяг щорічних інвестицій на відновлення основних засобів має досягти 20—25 % ВВП.

За результатами 2011 р. в Україні інвестиції в основний капітал становили 10,1 % ВВП, що є надзвичайно низьким показником інвестиційної активності та свідчить про її недостатній рівень. До об'єктивних причин можна віднести: зменшення кредитного інвестування на тлі дефіциту фінансових ресурсів у банківській системі; недостатність власних коштів у підприємств для здійснення інвестування; катастрофічний рівень зносу основних фондів. Так, за статистичними даними[1], на 01.01.2011 ступінь зносу основних фондів у національній економіці становив 74,9 %: зокрема, у промисловості — 63,0 %, у сфері транспорту і зв'язку — 94,4 %.

[1] Електронні ресурси Державного комітету статистики України (http://www.ukrstat.gov.ua).

© Серебрянський Д.М., Мельничук Г.С., 2012

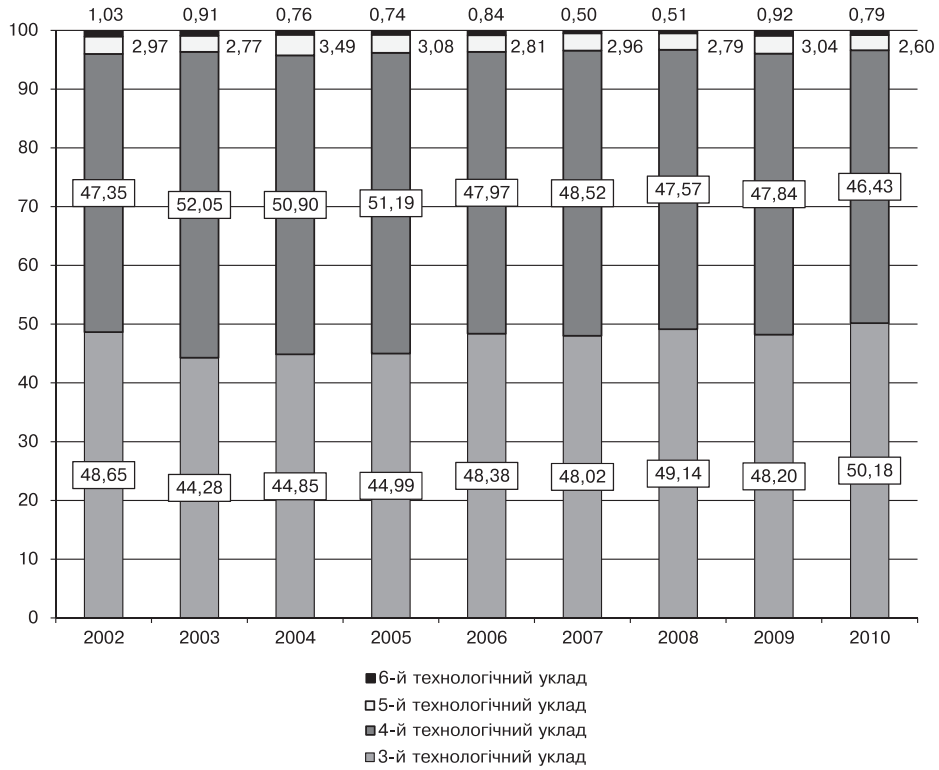
У цих умовах розв'язання проблеми оновлення матеріальної частини національної економіки слід вважати одним із пріоритетних завдань держави, вирішення якого, в умовах бюджетного обмеження, можливе за рахунок упровадження такого механізму надання податкових пільг, що стимулював би бізнес до спільного фінансування інвестиційних проектів як за рахунок власних джерел фінансування (амортизаційні відрахування і прибуток), так і зовнішніх фінансових ресурсів (інвестиційне кредитування, залучення інвестицій на ринку капіталів, боргове інвестування). При цьому введення пільг не повинно впливати на податкову справедливість і нейтральність у оподаткуванні. Основне завдання полягає в тому, щоб із допомогою податкових пільг не арифметично збільшувати величину прибутку підприємства, а стимулювати його до реінвестування в оновлення виробництва й запровадження нових технологій. Це сприятиме ефективнішому використанню фінансових ресурсів на підприємстві, підвищенню конкурентоспроможності продукції, а також переходу і окремих видів економічної діяльності, і національної економіки на новий технологічний рівень, нові технологічні уклади.

Як видно з рис. 1, найбільшу частку мають обсяги реалізації продукції ВЕД 3-го (промисловість будівельних матеріалів, чорна металургія, суднобудування, обробка металів, легка, деревообробна, целюлозно-паперова промисловості) і 4-го технологічних укладів. Обсяги реалізації продукції ВЕД 5-го і 6-го укладів мають незначні частки (близько 3 % загального обсягу реалізації). Виходячи з цього, можна констатувати, що в Україні сформовано структуру промисловості з переважанням низькотехнологічних, енергоємних та екологічно шкідливих підприємств. Така структура не є конкурентоспроможною у світовому вимірі, отже, потребує революційної модернізації та перекваліфікації в нові технологічні уклади.

Крім цього, актуальність даної проблематики і шляхів її розв'язання підтверджується в Посланні Президента України до Верховної Ради України[2], де зазначено, що високий рівень конкуренції на світовому ринку інвестицій в умовах поширення фінансової глобалізації потребує побудови виваженої й дієвої системи інвестиційних стимулів, для чого необхідно: передбачити доповнення Податкового кодексу України положеннями про податкові інвестиційні стимули, диференційовані залежно від типу й обсягів інвестицій, розмірів підприємств, регіону інвестування, цілі інвестицій, інноваційного рівня виробництва, кількості новостворених робочих місць; запровадити інструментарій оцінки довгострокової ефективності використання отриманих податкових пільг, забезпечення цільового характеру їх використання та відповідальності отримувачів за порушення умов надання пільг і строковості їх надання.

Політика оподаткування прибутку підприємств, здійснювана в нашій країні в попередні роки, характеризувалася тим, що "...значна частина прибутку вилучалась

[2] Модернізація України — наш стратегічний вибір: щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. — К., 2011. — С. 108.

Джерело: Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: Монографія / За заг. ред. Л.Л. Тарангул; Нац. ун-т ДПС України. — Ірпінь, 2012. — С. 205.

Рис. 1. **Структура обсягу реалізованої продукції в Україні за технологічними укладами, %**

з національної економіки до бюджету у формі податку на прибуток, навіть незважаючи на кризову фазу, у якій перебувала країна"[3]. Це свідчить про фіскальну орієнтацію цього податку і його другорядну роль як інструменту стимулювання інвестиційно-інноваційної активності суб'єктів господарювання. З огляду на це в попередніх наших дослідженнях зазначалося, що "...податкова система України може виявитися поза європейською системою конкурентоспроможності, де найбільший перелік пільг діє саме в податку на прибуток корпорацій, і саме цей податок є ефективним із точки зору макроекономічного регулювання"[4]. Тобто доречно говорити про вдосконалення механізму оподаткування прибутку підприємств у напрямі стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання.

Вітчизняні науковці акцентують увагу на характерних для податкової системи України недоліках, що обмежують інвестиційно-інноваційну активність

[3] *Варналий З.С., Серебрянский Д.Н.* Оценка эффективности политики налогообложения прибыли предприятий в Украине // Белорусский экономический журнал. — 2010. — № 1 (50). — С. 99.

[4] *Варналій З., Серебрянський Д.* Вплив оподаткування прибутку на економічний розвиток України // Економіка України. — 2010. — № 5. — С. 60.

підприємств[5], на недостатній інвестиційній спрямованості податкових стимулів і відсутності впроваджених у вітчизняну практику дієвих податкових інструментів, які б могли забезпечити цілеспрямований стимулюючий вплив на інвестиційно-інноваційну активність усіх суб'єктів господарювання[6]. Вчені пропонують також показники фіскальної та економічної ефективності надання податкових пільг[7]. Разом із тим вони обґрунтовують рекомендації як щодо вдосконалення діючих механізмів надання податкових пільг, так і щодо запровадження нових податкових стимулів інвестиційно-інноваційного характеру в механізмі оподаткування прибутку підприємств[8]. Попри це питання вибору інвестиційних податкових стимулів, які доречно впровадити у вітчизняну практику оподаткування, наразі залишається відкритим.

У наших попередніх дослідженнях було визначено потребу в доопрацюванні чинного податкового законодавства в аспекті належного стимулювання впровадження ресурсо- та енергозберігаючих обладнання й технологій на всіх вітчизняних підприємствах[9], запропоновано поетапне запровадження в Україні спочатку інвестиційної податкової знижки, а згодом — інвестиційного податкового кредиту[10]. Отже, метою статті є подальше обґрунтування доцільності запровадження в Україні інвестиційної податкової знижки як стимулу до інтенсивного оновлення національної економіки, а також визначення механізму її надання.

Переваги та недоліки запровадження податкових пільг. Дієвими податковими інструментами стимулювання вкладень власних коштів підприємств у законодавчо визначені інноваційні обладнання й технології, апробованими в зарубіжних країнах, є податкові пільги з податку на прибуток підприємств (*далі* — ППП) у формі інвестиційного податкового кредиту (*далі* — ІПК), інвестиційної податкової знижки (*далі* — ІПЗ) та прискореної амортизації. ІПК передбачає зменшення податкового зобов'язання підприємства зі сплати ППП в обсязі, еквівалентному частці витрат поточного податкового періоду, що були спрямовані на фінансування інвестиційних проектів чи НДДКР. Інвестиційна податкова знижка передбачає

---

[5] *Швець І., Следь О.* Застосування регресивного оподаткування прибутку для стимулювання технічного оновлення виробництва // Економіка України. — 2008. — № 1. — С. 59.

[6] *Кизим Н.А.* Налогообложение: проблемы науки и практики — 2007: Монография / Н.А. Кизим, А.Н. Тищенко, Ю.Б. Иванов. — Х.: ИД "ИНЖЕК", 2007. — С. 105; *Швабій К., Серебрянський Д.* Інвестиційні стимули в механізмі оподаткування прибутку підприємств в Україні // Економіка України. — 2007. — № 7. — С. 32—40; *Захарін С.В.* Вплив оподаткування на заощадження та інвестиції // Фінанси України. — 2005. — № 10. — С. 83—90.

[7] *Соколовська А.М.* Проблеми моніторингу ефективності надання податкових пільг в Україні // Фінанси України. — 2011. — № 3. — С 42—53.

[8] Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / А.М. Соколовська, Т.І. Єфименко, І.О. Луніна та ін.; за заг. ред. А.М. Соколовської. — К.: НДФІ, 2006. — 316 с.

[9] *Мельник В.М., Мельничук Г.С.* Податкові важелі підтримки вітчизняних товаровиробників у посткризовий період: новації Податкового кодексу // Фінанси України. — 2011. — № 8. — С. 58.

[10] *Серебрянський Д.М.* Оподаткування прибутку підприємств та його вплив на інвестиційну діяльність в ринкових умовах: Дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01. — Ірпінь, 2006. — С. 160.

право підприємства зменшувати прибуток до оподаткування (об'єкт оподаткування) на встановлений відсоток інвестицій капітального характеру й витрат на НДДКР, здійснених підприємством. Отже, відмінність між цими податковими інструментами полягає в тому, що ІПЗ скорочує базу оподаткування, а ІПК безпосередньо впливає на суму ППП. Аналізовані дві пільги надають перевагу (стимул) для короткострокових інвестиційних проектів, оскільки, в підсумку, прямо зменшують суму сплачуваного податку на прибуток. У свою чергу, прискорена амортизація, що її, на нашу думку, теж можна класифікувати як податкову пільгу[11], також зменшує суму сплаченого податку на прибуток. Водночас таке зменшення відстрочує сплату податку на майбутні податкові періоди, коли закінчиться період нарахування прискореної амортизації. Тому, з цієї позиції, прискорена амортизація більше підходить до довгострокових інвестиційних проектів.

Економічна вигода для держави від запровадження податкових пільг у формі ІПЗ та ІПК у довгостроковому періоді полягає в тому, що підприємство після здійснення інвестицій зменшує виробничі витрати, збільшує продуктивність праці й розмір прибутку до оподаткування і, відповідно, суму сплачуваного податку на прибуток. Із позицій виконання ППП його фіскальної функції в короткостроковому періоді кращим варіантом для держави є запровадження ІПЗ, яка порівняно з ІПК (за умови рівності їхньої величини) меншою мірою спричиняє зниження податкових надходжень до бюджету.

Поряд із прямими втратами бюджету від недонадходження податків надання податкових пільг може спричинити непрямі негативні наслідки для суспільства. Зокрема, окремі дослідження[12] показують: у багатьох випадках втрати доходів бюджету у зв'язку з пільговим оподаткуванням не компенсуються вигодами для суспільства, які створюються тими ж пільгами. Це пояснюється недостатньою цільовою спрямованістю (адресністю) податкових пільг, порушенням основних якісних характеристик податкової системи (нейтральність, справедливість, ефективність, що включає також простоту адміністрування й виконання податкового законодавства), постійний пошук політичної ренти, збільшення можливостей для корупційних і шахрайських дій тощо.

Професор С. Сюррей свого часу виділив п'ять недоліків запровадження податкових пільг у політику оподаткування[13]:

---

[11] Див.: *Серебрянський Д.М.* Сучасна практика податкового стимулювання інвестиційної активності в індустріально розвинених країнах // Науковий вісник Академії ДПС України. — 2003. — № 2 (20). — С. 93—102; *Серебрянський Д.М.* Інвестиційний потенціал податкової амортизаційної моделі в Україні: проблеми та шляхи вирішення // Фінансова система України: Зб. наукових праць. — Острог: Вид-во НаУ "Острозька академія", 2006. — Вип. 8. — Ч. 1. — С. 260—270.

[12] Див.: Tax Incentives. Proceedings of the Tax Institute of America Symposium. Heath Lexington Books, 1971.

[13] *Surrey S.S.* Tax Incentives as a Device for Implementing Government Policy: A Comparison with Direct Government Expenditures // In Harvard Law Review 83. — 1970. — № 4. — P. 705.

1. *Регресивність.* Наприклад, податкові пільги ефективно діють на користь тих, хто сплачує великі суми податків. В умовах прогресивного оподаткування доходів найбідніші верстви населення (а також малі підприємства. — *Авт.*) сплачують податки в мізерних обсягах, тому і втрачають вигоди від пільг.

2. *Генерування неочікуваних вигід.* У багатьох випадках податкові пільги створюють для людей стимули робити те, що вони зробили б і без них, тому податкові стимули стають позаплановим додатковим джерелом фінансових ресурсів для їх отримувача.

3. *Складність в адмініструванні й контролі.* Податковій службі складніше контролювати систему з багатьма винятками, що підвищує ймовірність невимушених помилок та шахрайства, а це, своєю чергою, — вартість адміністрування податків.

4. *Викривлення процесу прийняття рішень у ринковій економіці.*

5. *Перенесення податкового навантаження на інші об'єкти оподаткування.*

Разом із тим можна виділити й позитивні сторони податкових стимулів, зокрема:

— бізнес стимулюється до ефективнішого подолання "провалів ринку" й зовнішніх шоків;

— відбувається стимулювання капіталовкладення в діяльність, яка створює позитивні зовнішні ефекти ринку;

— податкові пільги не потребують фактичних витрат із бюджету, а отже, знижують потребу в урядовому керуванні еквівалентними сумами прямих бюджетних видатків;

— звільнені від оподаткування кошти платник податку може використовувати в цілях, пріоритетних для держави;

— податкові пільги не витісняють приватні інвестиції, а, навпаки, стимулюють їх;

— податкове стимулювання характеризується меншими бюрократичними процедурами, ніж прямі бюджетні видатки;

— при отриманні податкових пільг право власності на вивільнені з-під оподаткування кошти не переходить до держави.

У цілому зарубіжні експерти з питань оподаткування визнають, що окремі добре продумані податкові пільги, спрямовані на стимулювання інвестицій у нове обладнання й у НДДКР, були успішними з позиції збільшення інвестицій[14]. Водночас відомі й інші випадки, які закінчилися фіаско і гучними скандалами[15].

Механізм запровадження ІПЗ в Україні. Маючи на меті частково нівелювати притаманні податковим пільгам недоліки, пропонуємо запровадити ІПЗ

[14] *Easson A., Zolt Eric M.* Tax Incentives. — World Bank Institute, Washington D.C., 2002. — P. 6: [Електр. ресурс]. — http://siteresources.worldbank.org/INTTPA/Resources/EassonZoltPaper.pdf.

[15] *Lerner J.* The proposer's opening remarks. Economist Debates on Industrial Policy // The Economist. — 2010. — July 12.

(можливість надання податкової пільги у формі податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку, передбачено п. 30.9 ст. 30 Податкового кодексу України[16]), яка надаватиметься суб'єктам господарювання незалежно від форми власності й організаційних форм, видів діяльності, що здійснюють визначені законодавством витрати та є платниками податку на прибуток підприємств на загальних підставах. За цих умов при наданні такої пільги не порушуватимуться принципи, на яких ґрунтується вітчизняне податкове законодавство, визначені у п. 4.1 ст. 4 Податкового кодексу. До того ж запропоновані заходи щодо запровадження ІПЗ не передбачають вибіркової дії за секторальним чи територіальним принципом, а навпаки, надання пільги відбуватиметься на основі принципу рівного доступу підприємств до неї за трьох умов:

1) 100-відсоткове використання амортизаційних відрахувань на інвестиції в основні засоби або 50-відсоткове — на фінансування впровадження технологічних інновацій (як показав аналіз, на інвестиційні цілі використовується не більше 30 % амортизаційних відрахувань)[17];

2) реінвестування отриманого прибутку;

3) ведення прибуткової діяльності.

Стосовно амортизаційних відрахувань передусім відзначимо, що їх інвестиційне використання є вагомим інвестиційним ресурсом для економіки нашої країни. Як видно з табл. 1, втрачені інвестиційні ресурси в державі, наприклад, у 2010 р., оцінюються нами у 146 818,4 млн грн. Це не рахуючи прибутків, виведених вітчизняним бізнесом у офшорні юрисдикції завдяки експортно-імпортним операціям[18].

Крім цього, обґрунтоване запровадження ІПЗ стимулюватиме інвестиційну активність бізнесу притримуватись "темпу економічної амортизації"[19]. Іншими словами, згадану в розділі ІІІ "Податок на прибуток підприємств" Податкового кодексу України тимчасову податкову різницю, стосовно прискореної амортизації, можна мінімізувати шляхом запровадження ІПЗ (скасувавши при цьому прискорену амортизацію). Паралельне існування прискореної амортизації та ІПЗ може призвести до негативних податкових ставок податку на прибуток для багатьох

---

[16] Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755—VI / Офіційний сайт ВР України: [Електр. ресурс]. — http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17.

[17] Детальніше див.: *Серебрянський Д.М.* Оподаткування прибутку підприємств та його вплив на інвестиційну діяльність в ринкових умовах: Дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01. — Ірпінь, 2006. — С. 104.

[18] Відповідно до оцінки, проведеної у "Звіті про незаконні фінансові потоки з країн, що розвиваються, у 2000—2009 рр.", кумулятивний обсяг незаконних фінансових потоків в Україні за аналізований період становив 91,612 млрд дол. США (у номінальних цінах) / Офіційне інтернет-представництво Global Financial Integrity (GFI) is a program of the Center for International Policy: [Електр. ресурс]. — http://www.gfintegrity.org.

[19] *Масгрейв Р.А., Масгрейв П.Б.* Государственные финансы: теория и практика: Пер. с англ. — М.: Бизнес Атлас, 2009. — С. 448.

Таблиця 1. **Реальний та потенційний інвестиційний ресурс економіки України, млн грн**

№ з/п	Показник	2006	2007	2008	2009	2010
1	Прибуток підприємств (після оподаткування)	82 986,5	137 245,8	145 251,8	108 044,4	158 239,1
2	Амортизаційні відрахування (дані зведеної декларації з ППП)	36 485,9	42 978,5	57 035,5	69 041,7	72 576,3
3	Потенційний інвестиційний ресурс підприємств (рядок 1 + рядок 2)	119 472,4	180 224,3	202 287,3	177 086,1	230 815,4
4	Фактичні інвестиції в основний капітал за рахунок власних коштів підприємств	72 337,0	106 520,0	132 138,0	96 019,0	83 997,0
5	*Втрачені інвестиційні ресурси економіки (рядок 4 – рядок 3)*	*–47 135,4*	*–73 704,3*	*–70 149,3*	*–81 067,1*	*–146 818,4*

Джерело: розрахунки авторів на основі оперативних даних ДПС України (рядок 2 табл. 1) та Державної служби статистики України (рядок 4 табл. 1).

видів капіталовкладення. Така ситуація в США, зауважують Р.А. Масгрейв і П.Б. Масгрейв[20], призвела до скасування ІПЗ у 1986 р.

Як зазначалося вище, оскільки податкові пільги зменшують ефективну ставку оподаткування (рис. 2) і, як наслідок, призводять до диференційованої норми прибутку за секторами економіки чи видами інвестицій, а це, у свою чергу, — до міжсекторальних розподільних відмінностей, наша пропозиція зводиться до скасування всіх "точкових" і галузевих пільг. Такі умови не впливатимуть на конкурентне середовище в бізнесі, тобто введення даної пільги не суперечитиме принципам застосування податкових інструментів, закріпленим у законодавствах СОТ і ЄС.

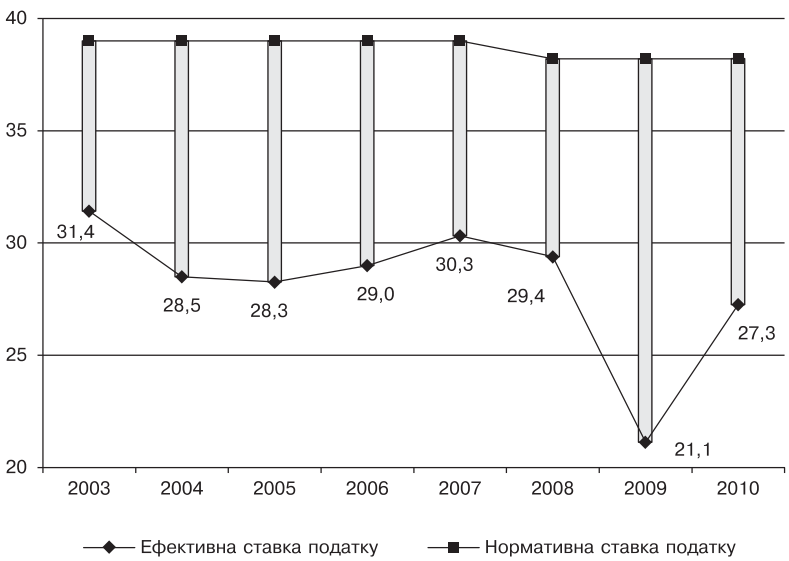
Тенденція зменшення ефективної ставки корпораційного прибуткового податку в США через механізм податкових пільг і податкової амортизації чітко простежується на рис. 2б та є стабільною (за винятком 2009 р.) і прогнозованою. Зовсім іншу ситуацію спостерігаємо в Україні (рис. 2а), де, незважаючи на численні податкові пільги, ефективна ставка податку в 2005 і 2011 рр. навіть перевищує нормативну. Дана ситуація ще раз підтверджує той факт, що існуючі податкові пільги з податку на прибуток необхідно скасовувати й запроваджувати одну інвестиційно спрямовану пільгу для всіх видів діяльності.

Отже, пропонуємо поширити ІПЗ на витрати підприємств, здійснені у звітному податковому періоді (рік), на купівлю основних засобів (*далі* — ОЗ), які належать до 4-ї, 5-ї та 6-ї груп ОЗ, визначених ст. 145 Податкового кодексу. При цьому пріоритетом має стати купівля тих ОЗ, використання яких приведе до поступового зниження енергоємності й ресурсомісткості продукції, досягнення високого рівня екологічності виробництва, сприятиме створенню нової продукції (передусім це стосується устаткування), лояльної до навколишнього природного середовища та яка відповідатиме європейським екологічним стандартам. Водночас дію пільги необхідно поширити на ОЗ, термін корисної служби яких, визначений виробником, — не менший ніж три й не більший ніж сім років.

[20] *Масгрейв Р.А., Масгрейв П.Б.* Зазнач. праця.

а)

б)

Джерело: складено авторами.

Р и с. 2. **Динаміка нормативної та ефективної ставок, %: а) податку на прибуток підприємств в Україні; б) корпораційного прибуткового податку в США**

У разі спрямування підприємством прибутку на придбання ОЗ за договором лізингу зменшення оподатковуваного прибутку має здійснюватися під час викупу об'єкта лізингу в межах його залишкової вартості, включаючи залишкову вартість у частині приєднаної вартості (витрати, пов'язані з придбанням об'єкта

лізингу, — доставка, монтаж тощо) даного об'єкта. В разі реалізації, безкоштовної передачі (за винятком безкоштовної передачі в межах одного власника), ліквідації, надання в оренду протягом двох років з моменту придбання об'єктів ОЗ, яким було надано пільгу з ППП, дія цієї пільги призупиняється і ППП, не сплачений у зв'язку з її наданням, підлягає внесенню до бюджету зі сплатою пені за весь період із моменту надання пільги до дня сплати податку включно.

Доцільно також запроваджувати підвищувальний або понижувальний коефіцієнт ІПЗ, який залежатиме від: 1) частки капітальних витрат в інноваційні продукти, у т. ч. створення нових або вдосконалення діючих технологій, нових видів сировини й матеріалів, впровадження енерго-, ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій; 2) місця здійснення підприємницької діяльності, адже воно має відігравати важливе значення. Так, стимулювання інвестицій у сільську місцевість повинно бути пріоритетним для держави з кількох причин: у селах існує проблема з працевлаштуванням, що змушує громадян переїжджати в міста, а це спричиняє низку проблем; рівень оплати праці в селах значно нижчий, ніж у містах, і це питання також потребує розв'язання, оскільки саме в селах зберігаються основні мовні, релігійні, культурні, історичні і традиційні центри; міста перенасичені промисловими об'єктами (Київ, Донецьк, Дніпропетровськ, Харків, Запоріжжя і т. д.), що створює значне техногенне навантаження на населення.

Досить важливим елементом податкової пільги є термін її дії. Граничний термін фіскальної ефективності дії податкової пільги, як було доведено в попередніх наших дослідженнях[21], має становити не менше трьох і не більше п'яти років. У разі меншого або більшого терміну застосування пільги вона виявляється фіскально й економічно неефективною: при меншому терміні її застосування очевидно, що система стимулів, створювана пільгами, виявляється ще не задіяною повною мірою; при більшому терміні виникають можливості для зловживань, корупції та шахрайства. Тому пропонуємо запровадити ІПЗ на чотири роки.

Отримавши право на ІПЗ, платники податку мають документально обґрунтувати інвестиційні витрати й одночасно з податковою декларацією з ППП подати до податкових органів довідку про розмір прибутку, використаного на фінансування капітальних витрат.

Розрахунок розміру ставки ІПЗ. З урахуванням ІПЗ сума податку на прибуток підприємств, що підлягає сплаті до бюджету, визначатиметься таким чином:

$$T = \frac{U}{100} \cdot (PR - L), \qquad (1)$$

де T — сума податку на прибуток підприємств;

U — базова ставка податку на прибуток підприємств, %;

[21] *Скрипник А.В., Серебрянський Д.М.* Оцінка фіскальної ефективності пільгового оподаткування прибутку підприємств // Економіка України. — 2006. — № 7. — С. 13—27.

PR — сума прибутку підприємств, що підлягає оподаткуванню;

L — сума ІПЗ.

Як правило, для визначення ІПЗ використовують два методи розрахунку — об'ємний і приростний. Об'ємний метод передбачає, що сума пільги, одержана підприємством, виражається як сума витрат на інвестиції, помножена на ставку пільги[22]. Формально розрахунок ІПЗ за цим методом можна відобразити з допомогою формули:

$$L = \frac{C}{100} \cdot INV_t, \tag{2}$$

де *C* — ставка пільги, %;

INV_t — величина інвестицій у *t*-му році.

За умови, що інвестиції (купівля новітнього обладнання й технологій) у *t*-му році здійснюються виключно за рахунок прибутку, одержаного від господарської діяльності підприємства у цьому ж році, обсяг ІПЗ можна розрахувати як певний відсоток від прибутку, що підлягає оподаткуванню. Тоді формально розрахунок ІПЗ буде таким:

$$L = \frac{C}{100} \cdot PR_t, \tag{3}$$

де PR_t — сума прибутку підприємства, одержаного у *t*-му році, що підлягає оподаткуванню.

Отже, у нашому випадку, ІПЗ — це право підприємства на пряме зменшення оподатковуваного прибутку, відображеного в установленому порядку в податковій декларації та на рахунках бухгалтерського обліку, на визначений обсяг здійснених витрат на купівлю новітнього обладнання й технологій. При цьому величина ІПЗ залежатиме від двох складових: обсягу одержаного підприємством прибутку, що підлягає оподаткуванню у звітному періоді, та законодавчо встановленої ставки пільги.

За такого підходу до розрахунку ІПЗ у механізмі оподаткування прибутку підприємств буде враховано напрями використання прибутку, запроваджено стимули для підприємств до інвестування. Це сприятиме подоланню такої характерної для України економічної проблеми, як високий ступінь зносу ОЗ підприємств усіх видів економічної діяльності та низький рівень оновлення ОЗ у цілому і промисловості зокрема (табл. 2).

Для того щоб запроваджена на практиці ІПЗ стимулювала інвестиційну активність, слід передбачити однією з умов її надання використання звільненого прибутку на інвестиції в основний капітал, що на практиці виражатиметься у збільшенні вартості введених ОЗ на кінець *t*-го року. У свою чергу, це приведе

[22] Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / А.М. Соколовська, Т.І. Єфименко, І.О. Луніна та ін.; за заг. ред. А.М. Соколовської. — К.: НДФІ, 2006. — С. 145, 146.

Таблиця 2. **Стан основних засобів промисловості України, на кінець року**

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Вартість ОЗ, млн грн	285 328	311 089	339 259	362 598	420 080	456 738	525 222	660 369	760 194	970 942
Вартість уведених в дію ОЗ, млн грн	9 363	10 791	12 102	14 012	23 547	22 738	29 085	39 655	49 231	38 338
Коефіцієнт оновлення ОЗ	0,033	0,035	0,036	0,039	0,056	0,050	0,055	0,060	0,065	0,039
Ступінь зносу ОЗ, %	48,80	51,90	54,50	56,40	58,30	57,90	58,60	59,00	58,00	61,80

Джерело: розраховано і складено за даними офіційного веб-сайта Державної служби статистики України (http://www.ukrstat.gov.ua).

до зростання рівня оновлення ОЗ. Формально зазначену умову надання ІПЗ можна відобразити так:

$$L_t = VVOFL_t, \tag{4}$$

де $VVOFL_t$ — вартість уведених в дію ОЗ за рахунок ІПЗ на кінець *t*-го року.

Унаслідок застосування підприємством ІПЗ у звітному періоді зростає вартість введених основних засобів підприємства на кінець *t*-го року та їхня загальна вартість на кінець *t*-го року. Відповідно має збільшуватися показник оновлення ОЗ підприємства, що розраховується як відношення вартості введених за певний період ОЗ і вартості наявних ОЗ підприємства на кінець того ж періоду. З огляду на зазначене величину ІПЗ можна виразити з урахуванням коефіцієнта оновлення основних засобів такою формулою:

$$L_t = VOFZ_t \cdot KONZ_t, \tag{5}$$

де $VOFZ_t$ — вартість ОЗ підприємства на кінець *t*-го року з урахуванням ІПЗ;

$KONZ_t$ — коефіцієнт оновлення ОЗ на підприємстві на кінець *t*-го року з урахуванням ІПЗ.

Очевидно, що значення коефіцієнта оновлення ОЗ у разі використання підприємством ІПЗ буде вищим, ніж тоді, коли підприємство не застосовує цей вид пільги на певну величину ($KONZ_t - KON_t$). Формально темп приросту коефіцієнта оновлення ОЗ можна відобразити таким чином:

$$T_{KON} = \frac{(KONZ_t - KON_t)}{KON_t}, \tag{6}$$

де T_{KON} — темп приросту коефіцієнта оновлення ОЗ у звітному періоді в результаті застосування ІПЗ;

KON_t — коефіцієнт оновлення ОЗ на підприємстві на кінець *t*-го року без використання ІПЗ.

У свою чергу, KON_t можна визначити за формулою:

$$KON_t = \frac{VVOF_t}{VOF_t}, \tag{7}$$

де $VVOF_t$ — вартість введених в дію ОЗ на кінець *t*-го року без урахуванням ІПЗ;

VOF_t — вартість ОЗ підприємства на кінець t-го року без урахуванням ІПЗ.

KON_t характеризує ступінь оновлення ОЗ у звітному періоді за рахунок амортизаційних відрахувань підприємства.

Виходячи з формул (5), (6) і (7), шляхом математичних перетворень формулу для розрахунку величини ІПЗ можна відобразити так:

$$L_t = \frac{T_{KON} \cdot VVOF_t \cdot VOF_t}{VOF_t - T_{KON} \cdot VVOF_t - VVOF_t}. \quad (8)$$

З урахуванням формули (3) вираз (8) набуває вигляду:

$$\frac{T_{KON} \cdot VVOF_t \cdot VOF_t}{VOF_t - T_{KON} \cdot VVOF_t - VVOF_t} = \frac{C}{100} \cdot PR_t. \quad (9)$$

Із виразу (9) формула для розрахунку ставки ІПЗ (%) матиме вигляд:

$$C = \frac{T_{KON} \cdot VVOF_t \cdot VOF_t}{VOF_t - T_{KON} \cdot VVOF_t - VVOF_t} \cdot \frac{100}{PR_t}, \quad (10)$$

де $0 < L \le 50\ \%\ T$.

За такого підходу до розрахунку норма ІПЗ залежатиме від частки введених ОЗ підприємства у їхній загальній величині й від обсягу оподатковуваного прибутку та змінюватиметься залежно від темпу приросту коефіцієнта оновлення ОЗ унаслідок застосування ІПЗ.

Розрахунок ставки ІПЗ та оцінка бюджетних втрат від недонадходження ППП. Спираючись на статистичні дані наявності і стану основних засобів підприємств, фінансових результатів до оподаткування прибуткових підприємств в Україні за період 2000—2009 рр., ми розрахували числові значення ставок ІПЗ залежно від темпу приросту коефіцієнта оновлення ОЗ і частки вартості введених в дію ОЗ у їхній загальній вартості. Результати розрахунків наведено в табл. 3.

Таблиця 3. **Рекомендована шкала ставок інвестиційної податкової знижки, %**

Темп приросту коефіцієнта оновлення ОЗ	Частка вартості введених в дію ОЗ у їхній загальній вартості									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Ставка ІПЗ									
5	0,73	1,48	2,24	3,03	3,82	4,64	5,47	6,33	7,20	8,10
10	1,47	2,96	4,50	6,06	7,67	9,31	10,99	12,71	14,48	16,28
15	2,20	4,45	6,75	9,11	11,53	14,01	16,55	19,15	21,82	24,56
20	2,93	5,94	9,02	12,18	15,42	18,74	22,15	25,65	29,25	32,94
25	3,67	7,43	11,29	15,26	19,32	23,50	27,79	32,21	36,74	41,41
30	4,41	8,93	13,57	18,35	23,25	28,29	33,48	38,82	44,32	49,98
35	5,14	10,43	15,86	21,45	27,20	33,12	39,21	45,49	51,97	58,64
40	5,88	11,93	18,15	24,56	31,17	37,97	44,99	52,23	59,70	67,41
45	6,62	13,43	20,46	27,69	35,16	42,86	50,81	59,02	67,51	76,28
50	7,36	14,94	22,76	30,84	39,17	47,78	56,68	65,88	75,40	86,25

Джерело: розраховано і складено за даними офіційного веб-сайта Державної служби статистики України (http://www.ukrstat.gov.ua).

Виходячи із середнього значення частки введених ОЗ у їхній загальній вартості, фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування підприємств промисловості та середнього значення сплачуваного підприємствами промисловості ППП, вважаємо за доцільне встановити ставку ІПЗ в розмірі 15 % суми прибутку, що підлягає оподаткуванню у звітному періоді. Враховуючи зарубіжний досвід застосування ІПЗ, пропонуємо обмежити її максимальний обсяг розміром 50 % сплачуваного у звичайних умовах ППП. Це надасть можливість не лише збільшити частку вартості введених ОЗ у їхній загальній вартості на 20 %, а й не допустити різких коливань надходження ППП до бюджету. Результати здійснених нами розрахунків (табл. 4) свідчать, що надання ІПЗ у розмірі 15 % підприємствам промисловості у 2002—2010 рр. спричинило б щорічне зменшення надходжень податку на прибуток від промислових підприємств у середньому на 12,2 % (зазначимо, що ці дані є умовними, оскільки невідомо, чи використовували промислові підприємства 100 % амортизаційних відрахувань на інвестиції в основні засоби).

Таблиця 4. **Поточні втрати бюджету від надання ІПЗ в Україні**

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сума фактично сплаченого податку на прибуток підприємств промисловості, млн грн	4 797,73	6 629,17	8 443,31	11 982,93	13 458,55	15 975,90	23 088,22	10 897,54	19 080,82
Звільнений від оподаткування прибуток у зв'язку з отриманням ІПЗ (15 % прибутку до оподаткування), млн грн	2 129,33	2 862,12	4 783,11	5 572,89	6 885,45	8 543,54	10 621,88	6 554,60	10 140,21
Втрати надходжень податку на прибуток підприємств від надання ІПЗ*, млн грн	594,34	798,88	1 112,55	1 296,26	1 601,56	1 987,23	2 470,65	1 524,60	2 358,61
Зменшення фактичних надходжень податку на прибуток підприємств через введення ІПЗ, %	12,39	12,05	13,18	10,82	11,90	12,44	10,70	13,99	12,36

*При розрахунку втрат надходжень податку на прибуток до бюджету враховано можливий приріст фінансового результату до оподаткування в результаті введення в дію додаткових основних фондів.

Джерело: розраховано і складено за даними Державної податкової служби України (http://www.sta.gov.ua) та офіційного веб-сайта Державної служби статистики України (http://www.ukrstat.gov.ua).

Наведемо приклад розрахунку суми ІПЗ за даними фінансової звітності ВАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг" за 2010 р. (вартість 4-ї, 5-ї та 6-ї груп ОЗ на кінець року — 12 169 261 тис. грн; вартість введених протягом року ОЗ 4-ї, 5-ї та 6-ї груп — 703 950 тис. грн; темп приросту коефіцієнта оновлення ОЗ — 15,0 %). За формулою нами було розраховано ставку ІПЗ, яка для економіки України становить у середньому 15 %. Сума інвестицій у основні засоби (669 727 тис. грн) перевищує суму амортизаційних відрахувань (528 425 тис. грн). Враховуючи значення фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування (1 908 329 тис. грн), сума ІПЗ, що може бути надана підприємству, становитиме 286 249,4 тис. грн, або 41 % суми податку на прибуток від звичайної діяльності, яку підприємство сплатило до бюджету в 2010 р. (698 169,1 тис. грн).

Окрім цього, процес застосування ІПЗ повинен підлягати з боку податкових органів жорсткому контролю реальності здійснених інвестицій та їхньої ефективності. Насамперед сума використаної ІПЗ має підлягати обліку таким суб'єктом — платником ППП у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України для податкових пільг. Якщо підприємство, котре користувалося цією пільгою, порушило будь-яку з умов її надання, воно повинно відшкодувати ППП, не сплачений у зв'язку з її наданням, зі сплатою штрафу й пені відповідно до чинного законодавства (п. 30.8 ст. 30 Податкового кодексу). Такий суб'єкт позбавляється права на отримання ІПЗ протягом року, в якому здійснено порушення, а також наступного фінансового року.

Контроль ефективності надання ІПЗ насамперед передбачає оцінку фіскальної, економічної ефективності даної податкової пільги. Так, А. Соколовська зауважує, що при оцінці економічної ефективності ІПЗ можна використовувати такі показники, як інвестиції в основний капітал, вартість основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів, шляхом порівняння коефіцієнта зростання відповідного економічного показника та коефіцієнта зростання обсягу наданих пільг. Надання податкових пільг слід вважати ефективним, якщо коефіцієнт економічної ефективності податкових пільг перевищує одиницю[23].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що запровадження ІПЗ у вітчизняну практику оподаткування прибутку підприємств дасть можливість посилити стимулюючу функцію цього податку, підвищити інвестиційний попит, здійснити модернізацію вітчизняного виробництва за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання, зменшити податкове навантаження на прибуток підприємств. За умови ефективної реалізації запропонованого механізму надання ІПЗ остання сприятиме інвестиційному використанню капіталу й підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

[23] *Соколовська А.М.* Зазнач. праця. — С. 50.